

DEMOCRATIE
in actie

VAN, VOOR
EN DOOR
GEMEENTEN

INSPIRATIEGIDS
voor **GEMEENTEN**

Samen werken aan het Right to Challenge

Waarom deze inspiratiegids voor gemeenten?

De samenleving verandert en de relatie tussen gemeente en inwoners verandert mee. De gemeente is niet meer allesbepalend, inwoners willen meer invloed en zeggenschap op hun leefomgeving. Steeds pakken inwoners op eigen initiatief problemen in hun buurt aan. En vaak kunnen zij dat beter of goedkoper dan hun gemeente.

Via het Right to Challenge kunnen inwoners hun gemeente uitdagen om gemeentelijke taken (en budget) over te nemen om hun buurt te verbeteren. Het kabinet wil stimuleren dat gemeenten ruimte bieden aan lokale initiatieven.¹ Een sterke lokale democratie heeft namelijk inwoners die actief betrokken zijn bij hun leefomgeving!

Het Right to Challenge is daarvoor een krachtig instrument, waarmee je gemeente echt ruimte maakt voor inwoners die willen werken aan een betere samenleving. Hoe je dat precies aanpakt is maatwerk: elke gemeente kan zelf kiezen óf en onder welke voorwaarden zij het Right to Challenge invoert.²

Deze inspiratiegids ondersteunt gemeenten daarbij. De inspiratiegids biedt een eerste ingang in de wereld van het Right to Challenge. Naast deze gemeenterversie is er ook een inwonersversie. Bekijk ook gerust die van de andere kant!

Deze gemeenterversie is vooral gericht op ambtenaren, die het Right to Challenge in de praktijk toch vooral mogen aanjagen, vormgeven en versterken. Maar ook voor raads- en collegeleden biedt deze gids houvast en inspiratie.³

De gids is gemaakt met hulp van allerlei mensen (zie het colofon). Drie ambtenaren die in de praktijk werken met het Right to Challenge komen in deze gids aan het woord om hun inzichten en ervaringen te delen: Ines Balkema, procesmanager Right 2 Challenge in Rotterdam; Katia Scholder, eerste aanspreekpunt voor challenges in Utrecht; en Jacob ten Bosch, partner in publiek ondernemen in Delft.

Wat is het Right to Challenge?

We zeiden het al: het Right to Challenge (RtC) biedt jouw gemeente de kans om echt ruimte te maken voor maatschappelijk initiatief. Het RtC geeft inwoners de kans om hun gemeente uit te dagen om een of meer (onderdelen van) gemeentelijke taken over te nemen als zij denken het zelf beter te kunnen.

Dat kan over van alles gaan: het onderhouden van het wijkplantsoen of buurtspeeltuin, een maaltijdservice waardoor ouderen langer in de wijk kunnen blijven wonen; het beheren van een sportveld, activiteiten voor eenzame buurtbewoners, enzovoorts... Deze gids presenteert in kaders diverse voorbeelden.

Stadsgeneeskunde

In Rotterdam werkt de organisatie Creatief Beheer onder de vlag van het RtC aan 'stadsgeneeskunde': het onderhoud en schoonhouden van groen door bewoners om ze van de bank af te krijgen. Gemeentegeld voor groenbeheer wordt daarmee in feite ingezet om mensen gezonder te maken. Ofwel, zoals trekker **Rini Biemans** zegt: *"De dagelijkse onderhoudspraktijk in wijken transformeert van kostenpost naar een duurzame preventieve strategie op het gebied van de volksgezondheid."* (www.dokterbiemans.nl)

Vaak combineren challenges taken, zoals het onderhoud van een speeltuin door bewoners met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. **Katia Scholder**, eerste aanspreekpunt voor challenges in Utrecht: *"Inwoners denken niet in gemeentetaken. Hun ideeën gaan soms dwars door onze kokers heen: 'integrale' combinaties waar wij als gemeente zelf nog niet toe in staat waren!"*

Met het RtC kan jouw gemeente mogelijk maken dat inwoners publieke taken vervullen. Daarvoor bestaan meer instrumenten, die soms nogal lijken op het RtC (zie kadertje).

Meer (vergelijkbare) instrumenten

De gemeente kan op allerlei andere manieren taken aan inwoners overdragen. Enkele voorbeelden zijn maatschappelijk aanbesteden (waarbij de gemeente bij de aanbesteding van taken het maatschappelijk rendement centraal stelt), maatschappelijk initiatief (inwoners die zelf een idee oppakken en uitvoeren), right to bid (het recht om als bewoners een bieding te doen op publieke gebouwen en faciliteiten), right to build (het recht om als bewoners een plan voor het gebied te ontwerpen) etc. Allemaal 'broertjes en zusjes' van het RtC.

Het RtC heeft drie onderscheidende kenmerken:

1 Het is door inwoners

Het initiatief komt van inwoners (niet van de gemeente). Dat is best spannend, want is het voor de gemeente afwachten wanneer en met welke challenges inwoners gaan komen. **Jacob ten Bosch**, partner in publiek ondernemen bij de gemeente Delft: *"Anders dan bij bijvoorbeeld maatschappelijk aanbesteden start dit helemaal bij inwoners. Hun ideeën staan voorop en daarbij gaan we dan samen onderzoeken hoe we dat mogelijk maken."*

2 Het is voor inwoners

Inwoners zetten zich in voor elkaar: kenmerk van een challenge is dan ook dat de wijk of buurt er beter van wordt. **Katia Scholder**: *"Daarbij is het ook erg waardevol dat inwoners samen een taak oppakken, verantwoordelijkheid nemen en elkaar leren kennen. Zo heeft een challenge maatschappelijke meerwaarde."*

3 En het gaat om het geheel of deels overnemen van een huidige taak waar de gemeente budget voor heeft

Bij een challenge nemen inwoners een of meer (delen van) huidige gemeentelijke taken over. Daarbij combineren zij soms meerdere taken en voegen er vaak ook zaken aan toe. De gemeente draagt dan het budget over dat vrijkomt doordat inwoners die (delen van) gemeentelijke taken uitvoeren. **Ines Balkema**, procesmanager Right 2 Challenge in Rotterdam: *"De meeste challenges nemen de taken van de gemeente niet exact over. Initiatiefnemers pakken het anders aan en combineren zaken, zodat problemen beter worden opgelost."*

Leen-scootmobiel

In Rotterdam kom je alleen in aanmerking voor een scootmobiel als je een stallingsplek hebt. Maar veel ouderen wonen in bovenwoningen, zonder zo'n plek. Daarom heeft stichting Wilskracht Werkt een challenge ingediend waarmee leen-scootmobielen beschikbaar komen, zodat Rotterdammers tegen kleine vergoeding een scootmobiel kunnen lenen op momenten dat ze die nodig hebben.

Voor wie is het RtC?

Het RtC is voor **alle mensen die kansen zien voor verbetering in hun buurt** en zich hiervoor willen inzetten.⁴ Bij voorkeur zijn dat mensen met wortels in het gebied, die er samen de schouders onder willen zetten. **Ines:** "Om die lokale betrokkenheid te benadrukken, stellen wij in Rotterdam als voorwaarde dat de indieners een band hebben met de buurt waarin de challenge zich afspeelt. En als sociaal ondernemers, instellingen of stichtingen een challenge willen indienen, eisen wij dat zij samenwerken met buurtbewoners."

Katia: "Het is een participatie-instrument voor gevorderden. Het legt behoorlijk wat verantwoordelijkheid bij de initiatiefnemers. Dat is de kern. Het is mooi om te zien dat inwoners daar graag toe bereid zijn" Daarom is het verstandig als indieners zich organiseren in **een rechtsvorm (een stichting, vereniging of coöperatie)**. **Katia:** "Maar dat hoeft niet per se direct vanaf het prille begin. En inwoners kunnen trouwens ook een stichting of vereniging erbij betrekken."⁵

Zesduizend leden van Openluchtbad Zwolle

Nog voor het RtC een begrip werd in Nederland waren er al vergelijkbare initiatieven. Zo namen in Zwolle begin jaren '90 bewoners uit naburige wijken het Openluchtbad Zwolle over toen het met sluiting werd bedreigd. Wie wil komen zwemmen moet lid worden van de vereniging Vrienden Openluchtbad Zwolle én vrijwilligerswerk doen. Met zesduizend leden en financiële hulp van de gemeente is het bad inmiddels structureel verzekerd van inkomsten. En het bad heeft een belangrijke maatschappelijke functie. (www.openluchtbad-zwolle.nl)

Het RtC is voor **pragmatische idealisten**. Winst maken door het overnemen van gemeentelijke taken is niet de bedoeling - aangezien de challenge met gemeentelijk geld wordt uitgevoerd. **Jacob:** "Wij sluiten in Delft daarom commerciële partijen uit." Het is wel mogelijk dat het initiatief geld oplevert om eventuele kosten te betalen en zo nodig financiële reserves op te bouwen. Vaak werken mensen mee op vrijwillige basis, maar er kan ook gewerkt worden met betaalde krachten. **Katia:** "Het is heel goed als men aanvullend budget regelt, als het geld van de gemeente niet genoeg is. Maar in het zeldzame geval dat er winst wordt gemaakt, dan moet dat geld wel terugvloeien naar de samenleving."

Wat levert het op?

Inwoners hebben vaak kennis waar de gemeente niet over beschikt en kunnen daarmee een beter resultaat bereiken. Ze nemen de verantwoordelijkheid om - al dan niet samen met de gemeente - hun leefomgeving (nog) beter te maken.

Ines: "Zij zoeken elkaar op, dat is al waardevol. En zij hebben de tijd, kennis en energie om heel grondig na te gaan wat er kan en moet in hun buurt. Inwoners kunnen dat beter en intensiever doen dan wij als gemeente."

Uitgaan van lokale kracht(en)

Inwoners van Apeldoorn-Zuid richtten de buurtcoöperatie Zuid Doet Samen op omdat ze vreesden dat een groep kwetsbare mensen door de decentralisaties tussen wal en schip zou raken. Daarnaast vonden de initiatiefnemers dat de formele structuren, professionele instellingen, te weinig keken naar de kracht en mogelijkheden van de mensen. De vrijwilligers bezoeken alle buurtbewoners om te informeren naar de behoeften rond zorg en welzijn. Zo ontmoeten ze zowel kwetsbare mensen als inwoners die iets willen bijdragen. Die koppelen ze vaak aan elkaar. (bron: LSA/Movisie, Kompas Right to Challenge in Wmo, 2016)

Jacob: "Initiatieven zijn vernieuwend en kijken niet verkeerd. En als gemeente krijg je gratis feedback op hoe je de taken uitvoert. Dat kan soms confronterend zijn, maar je leert dan wel hoe het beter kan. Het RtC is onderdeel van een grotere beweging om beter de verbinding met 'buiten' te leggen."

Katia: "Daarbij neem je inwoners echt serieus door het RtC in te stellen. Dan geef je inwoners letterlijk het recht om met de gemeente om de tafel te gaan, als gelijkwaardige gesprekspartners. En dat wordt enorm gewaardeerd!"

Zowel voor gemeente als inwoners zijn er allerlei voordelen aan het RtC:

Voordelen voor de gemeente

Het RtC:

Democratie en invloed

- laat zien dat de gemeente echt ruimte maakt voor maatschappelijk initiatief.
- vergroot betrokkenheid en eigenaarschap van inwoners op hun leefomgeving.
- stimuleert dat inwoners nadenken over publieke taken en oplossingen.

Kwaliteit en kosten

- maakt passend maatwerk mogelijk door lokale kennis en inzet te benutten en kan zo leiden tot efficiëntere en betere uitvoering.
- biedt inspiratie en helpt nagaan of de gemeentelijke taken voldoende aansluiten bij de lokale behoeften.

Samenwerking en cohesie

- stimuleert dat inwoners samen aan de slag gaan en hun lokale netwerk vergroten.
- kan leiden tot nieuwe samenwerkingen tussen gemeente en gemeenschap.
- kan reguliere aanbieders (bijvoorbeeld van zorg- of groenvoorzieningen) stimuleren meer met inwoners samen te werken.

Voordelen voor inwoners

Het RtC:

Democratie en invloed

- maakt inwoners meer 'eigenaar' van hun leefomgeving.
- laat ze (mee) bepalen hoe taken worden uitgevoerd.
- maakt hen tot gelijkwaardige partner van de gemeente.

Kwaliteit en kosten

- geeft inwoners de mogelijkheid om (nieuwe) oplossingen te maken voor problemen in hun omgeving.
- biedt de kans om hun kennis over de eigen buurt te benutten voor een beter, efficiënter, of leuker plan.

Samenwerking en cohesie

- is aanleiding om de burens nog beter te leren kennen.
- vergroot de samenhang en saamhorigheid in de buurt.
- kan bijdragen aan nieuwe samenwerkingen met de gemeente en/of instellingen.

Voor welke situaties is het?

Het RtC kan worden ingesteld voor alle taken (en voorzieningen) van de gemeente, uitgezonderd taken die exclusief zijn voorbehouden aan de overheid, zoals strafvervolgning of het werk van de hulpdiensten. Het is een optie om vooraf per taak of beleidsveld af te bakenen wat wel of juist niet kan worden uitgedaagd.⁶ Daar is in Delft, Utrecht en Rotterdam niet voor gekozen. **Ines:** "Maar dat vooraf bepalen is een enorme klus. En ook wat ouderwets: het idee is toch juist dat je ruimte geeft aan inwonersinitiatieven? Kijk gewoon wat er aan challenges binnenkomt. Het worden er heus geen honderden!" **Jacob:** "We laten het open, we zijn benieuwd welke combinaties van taken mensen bedenken."

Het RtC leidt in de praktijk meestal tot kleinschalige initiatieven in de directe woon- en leefomgeving van inwoners.

Katia: "De initiatieven zijn - zeker in het begin - nog beperkt in aantal en omvang, ook in de bedragen die er in omgaan. En dat is prima, zo kunnen we rustig ervaringen opdoen en onze werkwijze ontwikkelen."

Het gaat tot nu toe in de meeste gevallen over het beheer en onderhoud van bijvoorbeeld een (dieren)park, buurt-huis, sportclub of bedrijventerrein, of om initiatieven rond Wmo-zorgtaken of lokale welzijnstaken. Maar (vrijwel) alles is mogelijk!

Ines: "In Rotterdam richten we ons voor het RtC op wijken en buurten. Daardoor krijgen we vooral kleine en plaatselijke challenges. Dat zal op termijn wel uitgroeien naar ook stadsbrede challenges, als het instrument bekender wordt en de ervaring toeneemt."

Dorpskermis

In Berghem (gemeente Oss) hebben inwoners als stichting Berghem Events de gemeente gechallengeed en zelf - samen met horecaondernemers - de dorpskermis georganiseerd. Met hun kennis van de lokale situatie maakten ze slimme combinaties tussen horeca en kermis. Ze maakten bijvoorbeeld de kermis aantrekkelijker voor ouders, door een terras en feesttent. En richtten ze zich op wat mensen uit Berghem zelf belangrijk vinden.

Jacob: "Het idee van de challenge hoeft overigens niet altijd uit te monden in het daadwerkelijk overnemen van taken. Soms kan de gemeente haar manier van werken aanpassen, als blijkt dat bewoners niet persé een challenge uitvoeren, maar vooral willen dat de gemeente naar ze luistert en het oplost. Tegelijkertijd is het ook nog meer dan dat: het is voor inwoners ook een ingang bij de gemeente voor hun initiatief. Dat is ook winst."

In de praktijk zijn veel challenges samenwerkingen tussen gemeente en inwoners, gemeente en inwoners dragen vaak elk hun steentje bij.

Samenwerken aan de Schepenstraat

De Rotterdamse Schepenstraat was ernstig verzakt (tot wel 40 cm). De riolering was lek en huisaansluitingen braken soms af. De straat moest worden opgehoogd, maar daardoor zouden alle bomen doodgaan. De inwoners hebben toen een challenge ingediend. Dat werd een mooie samenwerking, waarbij de gemeente zorgde voor het plan voor de vervanging van de riolering en de inwoners voor de bovengrondse inrichting. Met allerlei praktische oplossingen. Zo werd het plantvak rond de bomen minder opgehoogd dan normaal om bomen te redden. Nadeel is dat in de diepe plantvakken vuil kan gaan ophopen, maar daar let de buurt op. Mensen voelen zich meer eigenaar van hun buurt. En als bonus heeft de buurt elkaar leren kennen. Ze helpen bijvoorbeeld ouderen met boodschappen en passen op elkaars kinderen. (www.schepenstraat.info)

Welke afwegingen maak je vooraf?

Voor je begint, is het goed om een aantal afwegingen te maken.

Willen we dit echt en oprecht?

Zowel raad, college als organisatie moeten achter het RtC staan, bereid zijn om zaken los te laten en te accepteren dat dingen anders gaan lopen dan gebruikelijk. **Ines:** "Cruciaal is dat duidelijk wordt afgesproken, uitgesproken en uitgedragen dat het RtC een belangrijk instrument van de gemeente en de inwoners is." Wat er gaat gebeuren valt vooraf niet helemaal te voorspellen of uit te werken. En er zal intern wat weerstand ontstaan, maar het is ook spannend en inspirerend. **Jacob:** "De uitdaging is om onze systeemwereld beter aan te laten sluiten op de leefwereld van de inwoners."

Kinderboerderij 't Dijkweitje

Dankzij een groep betrokken Rotaryleden is Hattem een gezellige, aantrekkelijke kinderboerderij rijker. Ze hebben bewust meerdere disciplines in hun werkgroep verzameld. Zo kon men via elkaars contacten veel zaken regelen, bijvoorbeeld de aannemer en vrijwilligers. Maar het ging niet vanzelf. De communicatie met de gemeente liep eerst niet optimaal. Totdat ze de burge-meester toevallig tegenkwamen, die zei dat ze aan de bel moesten trekken als iets niet liep. Die kans grepen ze en toen kwam het in een stroomversnelling! Het initiatief kwam op internet en in de gemeenteraad. De raad nam het initiatief via een motie aan en toen ging het contact met de gemeente een stuk voorspoediger. Uiteindelijk hebben ze zich verenigd in buurtvereniging Assenrade en in samenwerking met andere partijen een eigen kinderboerderij gebouwd. De gemeente zorgde voor een lagere grondhuursprijs en gratis leges. (bron: gemeente Hattem, Right to Challenge 2015.)

Groot of klein beginnen?

Je kunt het direct groot aanpakken of klein beginnen en dan uitbouwen. Ontwikkel een aanpak die past bij jouw gemeente en gemeenschap. Daarbij helpen de volgende afwegingen:

- Wil je zoveel mogelijk vooraf doordenken, of kies je een ontwikkelgerichte aanpak? De ervaring leert dat je het niet helemaal van tevoren kunt uitlijnen, dus wacht niet te lang met beginnen.
- Beperk je het eerst tot specifieke taken, of staan alle taken ervoor open? In het laatste geval zie je dan vanzelf welke taken initiatiefnemers willen challengen.
- Werk je wel of niet vanuit een vooraf al doortimmerd kader van het RtC? Er zijn al veel verschillende kaders in omloop. De meeste gemeenten werken vanuit een globaal kader, met als (minimale) eisen een rechtsvorm, geen winstoogmerk, betrokkenheid en draagvlak van de buurt en maatschappelijke waarde.
- Is het een vaste nieuwe werkwijze of een experiment? **Ines:** "We zijn in Rotterdam begonnen als driejarig experiment. Dan is het niet erg dat het nog niet allemaal duidelijk is. Op basis van een evaluatie kun je goed bepalen hoe je verder gaat." **Katia:** "Werk er wel naartoe dat het een gewoon onderdeel wordt van het gemeentelijke repertoire. Maar blijf ook dan elke challenge als een pilot benaderen, dan heb je van beide kanten ruimte om te kijken hoe je het werkend en passend kunt maken."
- Begin je 'low profile' met enkele challenges, of doe je een grootse oproep? Delft is klein begonnen met één challenge. In Utrecht is eenmalig een oproep gedaan, daaruit kwamen de eerste vier challenges voort.

Taste!

Een groep Delftenaren leeft in een woongemeenschap in Voorhof. Zij zijn graag relevant voor de wijk. Naast hun perceel ligt een wat saai grasveld van duizend m². Samen met de lokale praktijkschool om de hoek challengen ze de gemeente Delft om daar bloemen te mogen planten, wandelpadjes en ontmoetingsmogelijkheden maken. De buurt wordt zo leuker en de sociale cohesie groeit. De praktijkschool doet de aanleg en het beheer. Op die manieren generen de inwoners veel meer impact dan de gemeente ooit zou kunnen. (www.tastedelft.nl)

Hoe waarderen we een initiatief?

Prachtig toch, als inwoners de handen ineen slaan en samen zich willen inzetten voor de buurt? Maar natuurlijk moet je wel goed kijken wanneer en onder welke voorwaarden je publieke taken en publiek geld overdraagt. Denk daarvoor van tevoren al na hoe je die initiatieven gaat waarderen.

Werk vanuit: "Ja, tenzij...", en maak de 'tenzij' zo klein mogelijk. **Ines:** "Benader elk idee welwillend. Onze eerste check is 'Geloven we dat de initiatiefnemers het kunnen?' Daarvoor doen we een check bij onze collega's in de gebieden. Als het antwoord 'ja' is, dan gaan we met ze in gesprek. Dan kijken we hoe we het mogelijk kunnen maken."

Niet zo:

Je kunt elk initiatief voor je het 'in behandeling' neemt al toetsen en beoordelen: is het niet strijdig met beleid en regels, is er al voldoende draagvlak, heeft het aantoonbare meerwaarde? Dat is niet echt uitnodigend. In feite ga je dan na of het voldoet aan wat je al bedacht had. En de kans is groot dat je veel prille ideeën dan moet afwijzen.

Maar zo:

Het RtC is een instrument om ruimte te bieden aan initiatieven van inwoners. Daarom is het passender (en leuker) om te werken vanuit een onderzoekende houding en te kijken hoe je samen het initiatief mogelijk kunt maken: wat kan de waarde van dit initiatief zijn?

Ines: "Initiatiefnemers nemen nooit letterlijk een taak over van de gemeente. Ze voegen altijd elementen toe en gaan over grenzen van beleidsterreinen heen." En soms nemen ze maar een deel van de gemeentelijke taak over. Dat betekent dat je niet blindvaart op de regels die je normaal hanteert bij een reguliere opdrachtverlening en/of taken.

Katia: "Welke waarde een initiatief toevoegt, is van tevoren vaak lastig te voorzien. Geef dat tijd! We zoeken dan gaandeweg naar de toegevoegde waarde ten opzichte van hoe het nu gaat."

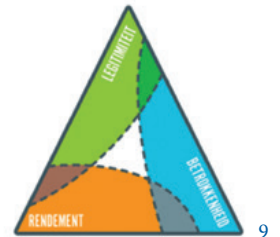
Jacob: "Maak het niet te zwaar. Stel zeker geen eisen die je niet ook stelt aan jezelf of aan reguliere partijen die je inhuurt. Vraag inwoners gewoon 'Wat gaat dit opleveren voor jou en voor de wijk?' En luister waardevrij naar het antwoord, zonder daar meteen allerlei kaders en onmogelijkheden bij te betrekken."

Soms is het initiatief simpelweg efficiënter en/of goedkoper dan als de gemeente het doet.

Parkeerterrein De Kaardebol

In Zutphen moest bij duurzaamheidscentrum De Kaardebol een parkeerterrein worden verhard. De gemeente had hiervoor een offerte van een bedrijf liggen. De huidige 'bewoners' van de Kaardebol konden dit via hun netwerk en met inzet van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt voor € 20.000 minder doen. En ze konden ook nog de bestaande stenen hergebruiken. (bron: gemeente Zutphen, Handreiking anders samenwerken, 2018)

Maar financiële opbrengsten zijn niet altijd de meest belangrijke afweging. Een challenge creëert ook zoets als 'maatschappelijke waarde'. Het Instituut Publieke Waarde laat zien dat je dat je daarbij kunt kijken naar drie waarden: legitimiteit ('hoe mag het en hoe verhoudt het zich tot de bestaande praktijk?'), rendement ('wat levert het op en waar slaat de 'winst' neer?') en betrokkenheid (van, met en voor wie is het?). Veel gemeenten hanteren deze waarden-driehoek bij het kijken naar maatschappelijke waarde.

Welke accenten je daarin legt, kan van geval tot geval verschillen. Bij het bekijken van een voorstel helpt het om goed na te denken - en vooral breed te overleggen - over de volgende vragen:

- Is de challenge bekend en gedragen door de buurt?
- Schaadt het geen andere bewoners?
- Wordt de wijk of buurt er beter van?

En intern is het goed om te bespreken:

- Mag het (een beetje) meer geld kosten?
- Mag het (een beetje) ingaan tegen het gemeentelijk beleid?
- Welke minimale eisen moet je stellen over kwaliteit en continuïteit?

Die punten hoeven niet per se allemaal vooraf 100% uitgekristalliseerd te zijn. Je kunt ze ook gaandeweg verder bespreken en uitwerken, bij voorkeur in samenspraak met initiatiefnemers. Maar laat je niet overvallen door deze vraagstukken!

Hoe pak je het aan?

Hieronder volgen tien tips voor stevige eerste stappen.

1. Durf

Ga niet eindeloos beleid zitten maken of onderzoek doen. Doordenk samen in grote lijnen wat je wilt, maar ga snel aan de slag, in gesprek met de buitenwereld. Het beste leer je in de praktijk en door te doen. **Jacob:** "Durf je comfort-zone te verlaten en wat meer los te laten. Dit hoeft niet grootschalig, je kunt best klein beginnen. Durf ervoor te gaan: heb het lief en heb een beetje lef."

Ouderensoos in buurthuis De Nieuwe Jutter

In Utrecht loopt een experiment waarbij ouderen die intensievere zorg nodig hebben (bijvoorbeeld buurtbewoners met een verder gevorderd stadium van dementie) overdag door vrijwilligers in buurthuis De Nieuwe Jutter worden opgevangen, zodat ze niet naar een (dure) zorginstelling hoeven. De gemeente draagt het geld over dat vrijkomt doordat de vrijwilligers een deel van de gemeentelijke taken gaan uitvoeren. Dit was zonder het RtC nooit gelukt. Doordat het idee als challenge werd ingediend kwamen de initiatiefnemers aan tafel en kregen ze ruimte om te bewijzen dat het kan, om te laten zien dat zij zonder formele kwalificaties aan de veiligheids- en zorgvragen kunnen voldoen. (<http://denieuwejutter.nl/>)

2. Doe het open

Werk transparant en toegankelijk: denk welwillend en onderzoekend mee, maar geef ook aan wat wel en niet kan. Er is altijd een zekere spanning tussen dat wat inwoners willen en de regels en procedures die een gemeente in acht moet nemen (zie ook tip 9). Daar kun je open over zijn. De regels zijn er ook niets voor niets. En zeg het gewoon als je zaken nog niet weet. **Ines:** "Bij ingewikkelde initiatieven duurt het soms lang voor een RtC-idee kan worden uitgevoerd. Dat is voor inwoners moeilijk te begrijpen. Maar leg het wel uit. Uiteraard doen we ons best om tempo te maken. Maar het overleggen, regelen en afstemmen kost veel tijd. Doe dus ook aan verwachtingenmanagement."

3. Doe het samen (intern)

Binnen de gemeentelijke organisatie moeten een paar enthousiastelingen (jij?) de kar trekken. **Jacob:** "Het helpt als een paar mensen RtC-procesbegeleider zijn, om de goede gesprekken te voeren, verwachtingen te managen, besluitvorming te begeleiden en op tijd de juiste ondersteuning in te schakelen."

Katia: "Ga aan de slag met collega's die in de juiste stand staan. Je merkt het snel als iemand er eigenlijk geen zin in heeft, niet flexibel is. Loop daar zo lang het kan maar gewoon omheen."

Ines: "Verzamel een groepje enthousiaste en innovatieve collega's, die meedenken, en niet heel 'blauw' zijn." Initiatieven raken vaak aan meerdere afdelingen, beleidsvelden (en begrotingsposten). Haak vanaf het begin collega's aan om ze te enthousiasmeren en bij een challenge te onderzoeken waar mogelijkheden en beperkingen zitten. Dan blijken soms mooie combinaties mogelijk: sociaal aan de slag in het groen kan bijvoorbeeld best gefinancierd vanuit zowel fysiek als sociaal beleid.

Het RtC draagt bij aan cultuurverandering

Niet alleen de samenleving is aan het veranderen: de gemeente verandert mee. Het RtC is een van de instrumenten om de gemeente te openen. Investeer hierin en geef dit tijd. Niet elke medewerker is snel gewend aan deze nieuwe situatie. Laat ze wennen aan de omslag en neem ze mee. Iemand van vastgoed kijkt anders naar een challenge dan een wijkregisseur. En een aanbestedingsjurist kijkt weer naar andere zaken dan een re-integratiemanager. Laat ze meedenken, vanuit hun eigen expertise, over hoe het initiatief kan werken.

4. Doe het samen (extern)

Een uitdagende optie is om de invoering van het RtC in samenspraak te doen, zoals in de gemeenten Hattem en Utrecht. **Katia:** "In Utrecht dachten georganiseerde bewoners, bewonersinitiatieven en sociaal ondernemers met ons mee over de invoering. Dit zorgde voor veel betrokkenheid en draagvlak. En het gaf ruimte aan alle vragen en ambities. Ook de raadsleden deden mee, en het was een groot voordeel dat de raadsleden zagen dat het niet allemaal vooraf uitgelijnd kan worden. Daarmee kregen we ruimte om te beginnen zonder dat we alles vooraf al wisten. Duidelijk was: we komen er niet uit als we het niet gewoon gaan doen." En je kunt ook over de gemeentegrenzen kijken. In andere gemeenten zijn andere ambtenaren net als jij hiermee aan het pionieren. **Jacob:** "Wij zijn gaan kijken in Rotterdam, heel inspirerend." **Ines:** "Het is ontzettend leuk en leerzaam als andere gemeenten bij ons komen kijken, of als we bij collega's op bezoek gaan. Sluit je aan bij een van de vele netwerken."

(Zie de tips aan het einde van deze gids.)

Sporthal Lunetten in zelfbeheer

In Sporthal Lunetten maken basketbalverenigingen Cangeroes en Amazone al een paar jaar de dienst uit. De gemeente is nog wel eigenaar van de sporthal, maar verder regelen de verenigingen het beheer en de exploitatie zelf. Met als gevolg dat de bezettingsgraad omhoog ging en er meer activiteiten werden georganiseerd. De sportverenigingen vonden al snel partijen die de 'stille uren' goed kunnen gebruiken (scholen en groepen buurtbewoners). Vrijwilligers doen de kleine onderhoudsklusjes zelf en leerlingen van het ROC werkten mee aan nieuwe tribunes. (http://sportengemeenten.nl/wp-content/uploads/2016/09/ArtikelSGnr4-dec.2016_Sporthal_in_zelfbeheer_basketballers.pdf)

5. Werk samen stap voor stap toe naar een goed plan

Hierboven stond al dat het helpt om goed te denken wanneer een challenge (meer) waarde heeft. Dat kun je uitwerken in criteria, zodat inwoners weten waar ze aan toe zijn. Maar hou het simpel! **Katia:** "Op onze website noemen we wel vijf voorwaarden, maar er staat niet bij dat je met een plan moet komen. Mensen kunnen dus gewoon mailen met een eerste idee." Hou - zeker in het begin - licht: vraag om de contouren van het plan, vraag geen volledig uitgewerkt businessplan. Dan is er ruimte om samen te bedenken hoe het idee verder kan worden geholpen en uitgewerkt in een plan. Misschien kan de gemeente ook nog andere instrumenten en/of budgetten inzetten om het initiatief verder te helpen. **Jacob:** "Kijk naar de vraag achter de vraag." De opbouw van dat plan is dan een samenvatting van je aandachtspunten, wensen en eisen.

Initiatiefplan

De gemeente Zutphen vraagt initiatiefnemers om in hun plan in te gaan op:

- De taak die ze willen overnemen
- Wie er bij het initiatief betrokken zijn en hoe het draagvlak is georganiseerd
- Waarom hun plan beter of goedkoper is. Wat is de meerwaarde als zij het doen?
- Betrokkenheid, kennis en/of ervaring
- De kosten die eraan verbonden zijn
- De manier waarop ze met de gemeente willen samenwerken
- Hoe ze willen werken aan kwaliteit en continuïteit en verantwoording

Met als kanttekening: "Het maken van een plan moet niet een drempel zijn om een initiatief te nemen. Soms kan een gesprek of een schets ook al voldoende zijn. Waar het nodig is meer vast te leggen, moet gekeken worden of er ondersteuning nodig is om dit plan te schrijven." (bron: gemeente Zutphen, Handreiking Anders Samenwerken, 2018)

6. Ontwerp een procedure

Maak ook een procedure voor de logische stappen: communicatie, indienen, bespreking, begeleiding, besluit en toezicht. Enkele tips en aandachtspunten:

- **Communicatie:** maak op een passende manier (internet, sociale media, contacten) bekend dat er zoiets is als het RtC, wat je er mee wilt en van verwacht. En zorg voor vindbare ingangen en aanspreekpunten voor inwoners.
- **Indienen:** zorg dat inwoners hun idee bij een procesbegeleider kunnen indienen (liever niet bij de gechallengde afdeling!). Dat kan dan via een formatje of een gesprek. Maak duidelijk dat inwoners niet alles al 100% uitgewerkt hoeven te hebben voor ze contact opnemen. **Katia:** "Je voorkomt dat de gemeentelijke organisatie overvallen wordt door challenges, als initiatiefnemers in een vroeg stadium contact op nemen met de gemeente, nog voordat zij de challenge helemaal hebben uitgewerkt." Dan kunnen de vakinhoudelijke collega's vanaf het begin hun kennis beschikbaar stellen (welk budget is beschikbaar en wat verwachten we daarvoor terug), meedenken en de mogelijkheden van een challenge samen met de initiatiefnemers verkennen.
- **Bespreking:** als de betrokken ambtenaren het idee enigszins zien zitten (in Rotterdam is dat de simpele vraag "Denken we dat dit zou kunnen gaan werken?"), organiseer dan een eerste gesprek, om te kijken waarom het gaat en hoe kan worden samengewerkt. En wat moeten we nog weten of uitzoeken? **Ines:** "Betreft juridische en financiële experts in een vroeg stadium, zij vinden het fijn om vanuit hun expertise mee te kunnen denken."
- **Begeleiding:** de eerste contacten leveren vaak huiswerk op voor beide partijen. De gemeente moet uitzoeken welk budget beschikbaar is en welke regels en voorwaarden gelden. De inwoners kunnen dan hun plan verder uitwerken en eventueel nog anderen betrekken. Help ze waar nodig, maar neem het niet over!
- **Besluit:** vraag wel advies aan vakambtenaren, maar laat hen niet besluiten over het ingediende idee, aangezien in feite hun werk wordt uitgedaagd. Je kunt een adviesgroep maken van de procesbegeleider(s) en management, zij kunnen de keuze maken of je de beslissing bij de vakwethouder(s) legt. **Ines:** "Bij ons geven de vakwethouders in een vroeg stadium akkoord. Dat is dan direct een opdracht aan de ambtelijke organisatie om de opdracht van de challenge uit te werken." Je kunt ook inwoners laten adviseren of meebeslissen.

Zorg ook voor een 'uitstroom-route'

Soms voldoet een idee echt niet aan de criteria voor het RtC. Als het geen formele challenge is, kun je als gemeente het idee misschien op andere manieren verder helpen, of zo nodig gericht doorverwijzen. Het RtC is geen doel op zich. Als je een maatschappelijk initiatief langs andere wegen verder kunt helpen, is dat ook prima.

- **Toezicht:** inwoners gaan met gemeenschapsgeld aan de slag in het publieke domein. Dat vraagt om een passende verantwoording: hoe en wanneer gaan zij laten zien wat hun werk opleverde? Welke evaluatiemomenten zijn er? **Jacob:** "En vraag de inwoners ook om toezicht op de inzet van de gemeente!" Maak samen afspraken, waarbij je beiden waakt voor te zware administratieve lasten. **Katia:** "Wij vragen de initiatiefnemers om horizontale verantwoording bij de eindgebruiker. Dat komt neer op gewoon navragen hoe het gaat, bij de mensen voor wie je het doet. Hoe dat gebeurt, laten we vrij. Dat gaat dan meestal om zachte waarden: is men blijer, komen er meer mensen, is het leuker..."

Hoe ga je het effect (laten) zien?

De beste manier om aan je gemeente en je inwoners te laten zien dat het RtC werkt, is werkende challenges te laten zien. Denk vooraf na over hoe je dat laat zien (website, filmpjes, ambassadeurs, lokale verantwoordingsdag...) Pas wel op voor bovenmatige (extra) administratieve lasten, voor de gemeente en/of voor de inwoners. Die last verminder je (voor de organisatie en de inwoners) door al op voorhand goed te bedenken wat je achteraf écht wilt weten. Hoe organiseren we de hoogst noodzakelijke (publieke) verantwoording?

7. Draag het uit en wees bereikbaar

Maak het RtC bekend via internet, twitter en sociale media. Maak de gemeente toegankelijk: zorg voor een herkenbaar aanspreekpunt en voor logische, laagdrempelige ingangen bij de gemeentelijke organisatie. Zorg voor goede bereikbaarheid en voor korte lijntjes tussen ambtenaren en inwoners. **Katia:** "Het ligt niet voor de hand om actief initiatieven te gaan werven, want het is belangrijk dat het initiatief echt bij inwoners ligt. Maar zorg dat je collega's het instrument kennen, zodat zij inwoners met een idee zo nodig ook kunnen wijzen op deze optie." **Jacob:** "Onze raad heeft uitgesproken dat het denkbaar is dat deskundige inwoners worden uitgenodigd met RtC-ideeën te komen."

Initiatievenmakelaar

Diverse gemeenten, waaronder Amstelveen en Zwolle, hebben initiatievenmakelaar die bemiddelt tussen initiatiefnemers en ondersteunende organisaties zoals een gemeente, een fonds, bedrijf of netwerken. En Utrecht heeft een initiatievennetwerk (<https://www.utrecht.nl/bestuur-en-organisatie/initiatief-en-invloed/uw-initiatief/advies/initiatievennetwerk/>)

8. Betrek en wees betrokken

- Communiceer waar mogelijk in termen van 'we', om de samenwerking te benadrukken. Besef dat het een wederkerige samenwerking is, of moet worden. Zorg voor een goede taakverdeling en wees helder wie wat moet doen. **Katia:** "Het is niet allemaal te beleggen bij de inwoner, maar ook niet bij de gemeente. Samen werken dus!"
- Geef de initiatiefnemers niet het gevoel dat zij de vragende partij zijn maar omarm het initiatief en ondersteun hen. **Ines:** "Wij trekken gezamenlijk met de initiatiefnemers op bij het uitwerken van de challenge en stellen onze vakinhoudelijke kennis beschikbaar. Maar uiteindelijk is het wel hun challenge, wij nemen het niet over."
- Maak het persoonlijk: ga in gesprek met de inwoners. Het zijn inwoners die het vrijwillig doen, naast hun baan of andere activiteiten. **Jacob:** "Kijk of dat op locatie kan, op een plek en tijdstip dat hen uitkomt, in plaats van op het gemeentehuis."

9. Bereid je ook voor op wat beren

Er komen ook beren op de weg. Soms zullen initiatieven niet (lijken te) passen in het beleid of in de regels. Ga dan om de tafel om te kijken of de regels tijdelijk weg kunnen, of er misschien rek in de regel zit, of dat de regel ook hier moet gelden. Rechtsregels - bijvoorbeeld rond inkoop, veiligheid, kwaliteit, transparantie, aansprakelijkheid, concurrentievervalsing, certificeringen etc. - zijn (meestal) geen onzin. Ze zijn er met een reden: om inwoners te beschermen tegen elkaar en tegen de overheid. **Ines:** "Maar ze zijn vaak opgesteld vanuit de logica van de overheid." Kijk niet alleen naar de letter maar ook naar de geest van de regels. Maak duidelijke afspraken over zaken als veiligheid, kwaliteit en aansprakelijkheid, mocht er iets mis gaan in de uitvoering. **Jacob:** "Weeg steeds het belang om ruimte te geven aan initiatieven af tegen de belangen die door de regels worden beschermd. Werk vanuit de bedoeling!"

't Zorghuus

De kleinschalige woonvoorziening 't Zorghuus biedt mensen met een beperking of dementie, die niet zelfstandig kunnen wonen, de mogelijkheid om toch in het eigen dorp te blijven en te leven in een beschermde en liefdevolle omgeving. Het is 'mantelzorg 2.0', waarbij 80 vrijwilligers - geselecteerd op enthousiasme, maar ook op competentie - samen werken met een professionele zorginstelling. Uitgangspunt is dat het dorp 'de baas' blijft. (www.zorghuus.nl)

10. Geniet van het proces!

Je gaat de gemeenschap beter leren kennen, komt in contact met allerlei inwoners. Inwoners kijken met een frisse blik naar hoe de gemeente werkt. Daarvan valt veel te leren. **Katia:** "Ik gun het iedereen om het enthousiasme te ervaren van inwoners die vanuit intrinsieke motivatie iets ondernemen. Ze doen het niet omdat het hun werk is, maar omdat het voor hen belangrijk is. En dat doen ze met aanstekelijke energie en enthousiasme."

Daarnaast ga je ook intern in de organisatie anders samen werken. Bij een challenge zijn vaak meerdere afdelingen betrokken. Leer je die ook eens kennen! **Jacob:** "Fantastisch als het weer is gelukt om goed bedoelde weerstand bij vakcollega's om te buigen naar meedenken en meewerken." Geef het proces de tijd en de ruimte. Geef ideeën ook

het voordeel van de twijfel. En vier je successen. **Ines:** "Van de formele ondertekening van een challenge-overeenkomst maak ik altijd een feestelijke bijeenkomst, met taart. En de foto gaat op twitter!"

Raadsleden en collegeleden

Deze gids is vooral gericht op ambtenaren. Maar die staan er niet alleen voor. Uiteraard hebben raads- en collegeleden hierin ook een belangrijke taak. Ook zij kunnen profiteren van de inzichten in deze gids (en die voor inwoners). Hieronder voor hen nog een paar specifieke tips en aandachtspunten:

- Sta er voor open om samen met ambtenaren en inwoners te verkennen wat de wensen, mogelijkheden en grenzen zijn van een RtC in jouw gemeente.
- En als het RtC er is: neem het dan serieus. Volg actief hoe het gaat, zie toe op de uitvoering. Dat kan door voortgangsgesprekken of door jaarlijkse een update te vragen (en die dan ook bespreken!)
- Stel slimme, open, nieuwsgierige vragen over het idee, het plan en de uitvoering. Overvraag echter niet! Ga eens ter plekke langs en in gesprek met initiatiefnemers over hoe het gaat, en waar ze hulp nodig hebben, of hinder ervaren.
- Wees terughoudend met ingrijpen als dingen anders gaan dan je gewend bent, of wilt. Of misgaan.
- Bewaak het algemeen belang, maar sta ook toe dat er variatie zal ontstaan tussen buurten. Dat is de essentie van ruimte geven aan de samenleving.
- Geef de ambtenaar ruimte en politieke rugdekking als het even niet kan gaan zoals het precies moet (bijvoorbeeld als regels of beleid een beetje knellen).

Voetnoten

1. Zie voor een overzicht: <https://www.lsabewoners.nl/buurtrechten/kaart/>
2. Een gemeente is niet verplicht om een RtC in te voeren. In de Wmo (art. 2.6.7) en de Wet Stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (art. 6.5) staat dat bij AMvB landelijk hiervoor voorwaarden kunnen worden vastgesteld, maar dat is (tot nu toe) nog niet gebeurd.
3. Zie ook de alinea specifiek voor raads- en collegeleden.
4. Een challenge hoeft niet per se gericht te zijn op een wijk of buurt. Het kan ook zo zijn dat een wijkoverstijgende - of zelfs gemeentebrede - taak wordt overgenomen. Dat komt echter nog wat minder voor. Voor de leesbaarheid spreken we in deze gids dan ook van initiatieven gericht op wijk of buurt.
5. Voor de leesbaarheid spreken we in deze gids steeds over inwoners, maar inwoners kunnen bij de challenge samen optrekken met bijvoorbeeld sociale ondernemers, marktpartijen, zzp-ers etc.
6. In de Wet maatschappelijke ondersteuning (artikel 2.6.7) en in de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (artikel 6.5) zijn artikelen opgenomen over de mogelijkheid van RtC. Het RtC kan echter voor alle gemeentelijke taken worden ingesteld.
7. Plaatje overgenomen uit Handreiking Anders Samenwerken, gemeente Zutphen, 2018.
8. Die kaders vind je (onder meer) op: <https://www.lsabewoners.nl/buurtrechten/kaart/>
9. <https://publiekewaarden.nl/project/waardendriehoek/>

Meer weten?

Hieronder tips voor meer informatie.

Op <https://www.lokale-democratie.nl/democratieinactie/right-challenge> staan de beide inspiratiegidsen. Daar kun je ook de hieronder genoemde stukken downloaden.

Je kunt een van de volgende mensen benaderen voor meer informatie of een gesprek: Katia Scholder (k.scholder@utrecht.nl), Ines Balkema (ih.balkema@rotterdam.nl), Jacob ten Bosch (jtbosch@delft.nl), Mathilde van de Ven (Mathilde.vandeVen@VNG.NL) en/of Hans Cok (hanscok@minbzk.nl).

Helpende instanties

- Democratie in Actie: <https://www.lokale-democratie.nl/democratieinactie/right-challenge>
- De Vereniging van Nederlandse Gemeenten: <https://vng.nl/wat-is-het-right-to-challenge>
- Het Right to Challenge Platform: www.righttochallenge.nl
- Nederland Zorgt Voor Elkaar (netwerk van burgerinitiatieven), inclusief helpdesk voor RtC-vragen (www.nlzve.nl, helpdesk@nlzve.nl, 06 288 72820).
- Het Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners (LSA): www.lsabewoners.nl

Meer over juridische aspecten en (andere) beren

- Aansprakelijkheid: Regel die burgerinitiatieven, BZK, 2013
- Een studie naar de mogelijkheden voor een algemene regeling voor het 'Right to Challenge' en andere burgerinitiatieven in Nederland, Universiteit Leiden, 2019.
- Informatieblad Maatschappelijk aanbesteden BZK, 2013
- <https://financierennetwerken.nl/financieringsinstrumenten/right-challenge/juridische-informatie-bij-het-instrument-right-challenge>
- www.deregelsenderek.nl

Handige sites

- Overzicht van actieve gemeenten (inclusief hun eventuele beleidskaders en informatie): <https://www.lsabewoners.nl/buurtrechten/kaart/>
- Heel veel relevante informatie: <https://financierennetwerken.nl/financieringsinstrumenten/right-challenge>
- <http://www.stimuland.nl/projecten/projecten/waardewijzer>
- Tips en interviews met initiatiefnemers: <https://www.mensenkracht.nu/portfolio-item/tips-initiatief/>

Handige hulpmiddelen

- Kompas Right to Challenge in de Wmo (ook nuttig buiten de Wmo!), 2016.
- Routeplanner Right to Challenge, 2019.
- Right to Challenge 10 tips voor inwoners en gemeenten.
- Hoe waardeer je een maatschappelijk initiatief, 2015 (de IPW-waardendriehoek).
- Werken aan maatschappelijk rendement, 2011.
- Inspiratieboekje Financiering bewonersinitiatief, 2019.

Enkele voorbeelden van gemeentelijke stukken

- Gemeente Zutphen, Handreiking Anders Samenwerken voor een krachtig Zutphen, 2018.
- Gemeente Zutphen, Evaluatie leertraject RtC, 2018.
- Gemeente Rotterdam, Plan van Aanpak RtC, 2015.
- Gemeente Hattem, Right to Challenge Hattem 2015, 2015.
- Gemeente Utrecht, Opbrengstendocument RtC Utrecht, 2014.

Verdiepende achtergrondinformatie

- Overzichtsdokument Right to Challenge, project financieren in Netwerken 2019.
- NSOB, Sturen en stromen: overheid in een samenleving waar iedereen stuurt, 2017.
- Buuren, A. van, Uitnodigend besturen: het organiseren van ruimte voor initiatief, EUR, 2018.
- Krieken, K. van der, RtC en recht op overname in NL: een inventarisatie van de stand van zaken, BZK, 2018.
- Poppering, J. van, en A. van Buuren, Oefenen in bescheidenheid, een bestuurskundige reflectie op het RtC, EUR 2017.

En kijk ook naar de inwonersversie van deze Inspiratiegids Right to Challenge.

Colofon

Auteur: Vincent van Stipdonk, Raadgever & Redacteur (2019)

Deze inspiratiegids is opgesteld in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij de auteur. De inhoud vormt niet per definitie de weergave van het standpunt van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Opdrachtgever: Hans Cok en Koen van der Krieken (ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties).

Dank aan onder meer: Ewout van Oosten (trekker Tastel), Frank Kenselaar (gemeente Rotterdam), Harry Hoogenboom (gemeente Rotterdam), Ines Balkema (gemeente Rotterdam), Jacob ten Bosch (gemeente Delft), Katia Scholder (gemeente Utrecht), Kees Fortuin (trekker ouderensoos De Nieuwe Jutter), Kristel Jeurig (LSAbewoners), Liliane Geerling (trekker Schepenstraat Verenigd), Mariska van Keulen (trekker ouderensoos De Nieuwe Jutter), Mathilde van de Ven (VNG), Sanne van het Hof (gemeente Delft) en Thijs van Mierlo (LSAbewoners) voor hun inspiratie en inzichten.

